

Complexnummer: 530926

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

De Nettelhorst

Aantal complexonderdelen

4

Monumentnummers van complexonderdelen

530927, 530928, 530929, 530930

Woonplaats

Lochem

Gemeente

Lochem

Provincie

Gelderland

Locatie van het hoofdoject

Bij Ruïnelaan 5, 7241 PL te Lochem

Complexomschrijving

Complex omschrijving. Historische buitenplaats Nettelhorst

Omschrijving complex Jacobus Craandijk schilderde tussen 1875 en 1883 van de Nettelhorst het volgende beeld: 'Het huis, behorende aan den baron van Heeckeren van Wassenaar, was sinds jaren onbewoond. Eenzaam en verlaten lag het in de ruig begroeide gracht, van verwilderd houtgewas omringd, maar het was nog een deftig huis; met zijn hoge, grauwe muren en het verweerde dak maakte het een diepen indruk, en ook inwendig vertoonde 't zich nog als een aanzienlijk huizinge, met de ruime vestibule, de breede trap, de groote kamers, deels met schilderwerk versierd, deels prijkende met belangrijke gobelijns.' Sinds 1875 bestaat het huis niet meer, slechts de formele aanleg met binnen- en buitengracht, wat resten van de traptoren en een hoek van het kasteel geven aan waar het eens verrees. Een 18de-eeuws bouwhuis en een schuur zijn nog in situ.

In 1379 wordt Steven van Nettelhorst met de havezate Nettelhorst beleend. Over de geschiedenis van Nettelhorst voor die tijd is slechts schematisch wat bekend. Mogelijk was er vóór 1227 al sprake van een huis van die naam. Over het uiterlijk van dit huis zijn wij niet geïnformeerd. In 1424 wordt het goed overgedragen door Gijsbert van Nettelhorst aan Johan van Middachten. Al vier jaar later verkoopt hij zijn bezit, zijnde "goet te Netelenhorst met manschap, visscherien, holtgerichte ende alle sijnen toebehoren, gelegen in den kerspel van Lochem, in der buyschap van Lange" aan Eylart van Metelen. In 1510 wordt de kleinzoon van de laatste vrouwe van Nettelhorst, Eylarda van Metelen die was gehuwd met Evert van Heeckeren, met Nettelhorst beleend. Deze Evert van Heeckeren was de eerste van acht generaties Van Heeckeren die op Nettelhorst hebben gewoond van 1510 tot 1834. In de 16de eeuw bestond het huis uit een zaalgebouw met traptoren. Het kasteel met voorterrein was door een gracht omgeven. Een tweede, wat smallere

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

buitengracht loopt daar weer omheen. Deze heeft omstreeks 1610 de toenmalige eigenaar, Walraven van Heeckeren sr. laten graven. Hij had ook een stuk aan het huis laten bouwen, waarmee het een L-vormige plattegrond kreeg. Voor de aan- en afvoer van het water in de grachten is aan het eind van de 17de eeuw een kanaal vanaf de Berkel naar de gracht rond het kasteel aangelegd 'loopende langs den nieuwen dijk van de Wengerbrug naar Nettelhorst'. Wat later is de Grifte gegraven die vanaf de Berkel langs erve Morgenstern via een ronde kom met een duiker in de buitengracht uitkwam. In de ronde kom werden karpers gehouden.

Jan de Beijer tekende in 1743 op het kasteleiland een blokvormig huis onder een hoog afgeplat schilddak met op de vier hoeken schoorstenen. Boven het dak rijst een traptoren met dakruiter op. Voor het huis heeft De Beijer de twee vrijstaande bouwhuizen getekend. Deze ontnemen voor een deel het zicht op de voorgevel van het huis, zodat alleen maar genoteerd kan worden dat er kruisvensters in de gevel zaten en de ingangspartij een stoep van enkele treden had. Waarschijnlijk was het huis vijf of zeven traveeën breed. Een boogbrug met draaihek overspande de binnengracht. De beide bouwhuizen lagen onder schilddaken en hadden kruiskozijnen in de gevel. In of vlak vóór 1760 is het huis ingrijpend gemoderniseerd tot een fors pand op rechthoekige plattegrond onder schilddak volgens een anonieme tekening uit dat jaar. De traptoren met dakruiter is gehandhaafd. De voorgevel is zeven traveeën breed. De middenrisaliet wordt beëindigd door een timpaan van Bentheimer zandsteen met het gekroonde alliantiewapen Van Heeckeren en Van Lintelo met griffioenen als schildhouders. Voor het huis, binnen de eerste omgrachting, ligt nog één gebouw, op L-vormige plattegrond. Het andere is afgebroken. De beide bouwhuizen zijn verplaatst naar het gedeelte ten oosten van het huis, tussen binnen- en buitengracht. Op de zgn. Hottingerkaart van 1783-1793 is dat te zien. Het terrein tussen de beide grachten blijkt bij Hottinger een vakverdeling te hebben met (moes?)tuinen. Direct ten noorden en zuiden van het voorplein is opgaand hout getekend. Op de kadastrale minuut van omstreeks 1830 is de volgende fase weergegeven. Op het rechthoekige kasteleiland ligt over de volle breedte het huis met aan de noord- en zuidzijde de uitgebouwde gemakken. Ook het L-vormig bouwhuis staat nog steeds op het kasteleiland. Het terrein direct voor het huis wordt als 'tuin' aangegeven op de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (OAT). Tussen de binnen- en buitengracht liggen aan de oostkant van het eiland de 'bouwhuizen'. Hier valt op dat het zuidelijke gebouw als 'huis en erf', maar het noordelijke gebouw als 'schuur en erf' op de OAT staat aangeduid. Tussen de gebouwen loopt een door een rechte laan doorsneden ovaal verlopend pad in een deel dat als 'weiland' wordt aangemerkt. Via een bruggetje over de buitengracht gaat de laan in oostelijke richting over in de zgn. Voortmansallee. Het terrein tussen binnen- en buitengracht aan de noordzijde van het eiland blijkt 'opgaand' hout te bevatten met een ovaalvormige 'Visch vijver' en een parallel aan de buitengracht lopende sloot die het terrein in tweeën deelt. Aan de zuidkant ligt tegen de buitengracht aan een tuinmanswoning. Buiten het grachtenstelsel, noordelijk van de Voortmansallee bevindt zich een met water doorsneden en bedijkt gedeelte dat 'plantsoen' en 'doevenslag' genoemd werd. Hier stond een duiventil die in het begin van de 20ste eeuw is ingestort en afgebroken. Zuidelijk van de Allee is de komvormige beëindiging van de Grifte (de Bouwhuisvijver) afgebeeld en de hoeve De Morgenstern. Het tracé van de weg van Lochem naar Borculo loopt om de zuidkant van het kasteleiland via de oprijlaan in oostelijke richting.

Wanneer in 1834 het bezit onder de hamer komt is het goed 331 bunder groot en wordt in 38 delen verkocht. Uit de omschrijving blijkt dat de 'cingel' van het huis gedeeltelijk is beplant. Het is niet bekend met welke soort. De Ruïnelaan, die Voortmansallee genoemd wordt, heeft een beplanting met beuken. Voorts is er sprake van de Bouwhuisvijver, de Allee naar het Langensbroek, de Wengerallee, de Lochemse Allee, de Coopsstege met het eikenplantsoen en de Gallinkhorsterdijk. Aan het uiteinde van de Ruïnelaan aan de westzijde staat de hoeve De Kok.

Het goed werd aangekocht door W.H.A.C, baron van Heeckeren, voor zijn zoon J.D.C. baron van Heeckeren, gehuwd met Maria Cornelia van Wassenaer. Korte tijd voor diens overlijden op 7 november wordt het huis 'voor afbraak' verkocht. Een aantal zaken, waaronder een eikenhouten schoorsteenmantel met het portret van Walraven van Heeckeren en een deel van het goudleren behang,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

wordt naar kasteel Twickel overgebracht. Met het afkomend bouw materiaal zijn boerderijen in de omgeving opgeknapt. Als het huis bijna gesloopt is besluit J.D.C. van Heeckeren, heer van Twickel, het nog resterende deel terug te kopen, namelijk de toren en de zuidwestelijke hoek, waarmee een deel van het kasteel voor het nageslacht bewaard bleef. In 1884 deed een storm de toren instorten. De topografische kaarten uit 1878 en 1901 laten de veranderingen in het terrein zien: de beide bruggen, toegang tot het eiland en de brug over de buitengracht naar de Voortmans Allee, zijn in 1878 een dam geworden, nodig voor het afvoeren van het puin. Bij de ruïne op het voormalige eiland staat in 1901 geschreven 'bouwval'. Het regelmatig verdeelde terrein van de Doevenslag, het zgn. Plantsoen, heeft een landschappelijk beloop gekregen, met drie omdijkte waterpartijen. Overigens is de situatie weinig anders dan ten tijde van de kadastrale minuut. De belangrijkste wijziging die sindsdien heeft plaats gevonden is de verlegging van de weg Lochem-Borculo over een gedeeltelijk nieuw tracé langs de noordkant van het kasteelterrein. In 2005 is de dam over de buitengracht weer door een brug vervangen. Hoewel de boerderijen De Kok en De Morgenstern een belangrijke rol spelen in de geschiedenis en de beleving van de aanleg worden zij niet als apart monument binnen de omgrenzing opgenomen. Daarvoor zijn zij intern teveel verbouwd.

Waardering Complex historische buitenplaats De Nettelhorst van algemeen belang

- wegens de ouderdom
- wegens de ontwikkelingsgeschiedenis
- wegens de cultuurhistorische waarden
- wegens het restant van het kasteel temidden van een vrijwel ongewijzigde 17de-eeuwse structuur
- wegens de aanwezigheid van een midden 18de-eeuws bouwhuis en een schuur uit dezelfde tijd
- wegens het belang voor de regio

Monumentnummer*: 530927

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	25 november 2011
Kadaster deel/nr	82899/63

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Lochem	Lochem	Gelderland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Laren Gelderland	L			1031

*Omschrijving***

Omschrijving onderdeel 1, Ruïne

Op het kasteleiland gelegen RUÏNE NETTELHORST, bestaande uit de enkele meters hoge resten van het muurwerk van de voormalige traptoren en de muurresten van de zuidwesthoek van het gebouw, waarin enkele keldervensters met traliewerk. Het in oorsprong 16de-eeuwse kasteel is verbouwd in het begin van de 17de eeuw en in 1760. In 1875 is het vrijwel geheel afgebroken. Aan de voormalige traptoren is 16de-eeuws baksteenwerk zichtbaar. Voor het overige is het muurwerk uit 1760. De ruïne is in de jaren negentig van de 20ste eeuw geconserveerd. In het terrein bevinden zich restanten van de fundering en puinresten van het huis.

Waardering

RUÏNE, behorend tot de historische buitenplaats De Nettelhorst, van algemeen belang

- wegens de ouderdom
- wegens de ontwikkelingsgeschiedenis
- wegens de ligging in een dubbele omgrachting
- wegens de markante plaats als middelpunt van de vroeg 17de-eeuwse aanleg

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Kastelen, landhuizen en parken	Kasteel, buitenplaats	Traptoren

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 530928

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	25 november 2011
Kadaster deel/nr	82899/67

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Lochem	Lochem	Gelderland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Laren Gelderland	G			1730
Laren Gelderland	G			1766
Laren Gelderland	L			665
Laren Gelderland	L			669
Laren Gelderland	L			670
Laren Gelderland	L			671
Laren Gelderland	L			674
Laren Gelderland	L			683
Laren Gelderland	L			684
Laren Gelderland	L			685
Laren Gelderland	L			686
Laren Gelderland	L			711
Laren Gelderland	L			844
Laren Gelderland	L			845
Laren Gelderland	L			846
Laren Gelderland	L			847
Laren Gelderland	L			848
Laren Gelderland	L			849
Laren Gelderland	L			851
Laren Gelderland	L			996
Laren Gelderland	L			997
Laren Gelderland	L			998
Laren Gelderland	L			1031
Laren Gelderland	L			1032

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Laren Gelderland	L			1570
Laren Gelderland	L			1687
Laren Gelderland	L			1689
Laren Gelderland	L			1690
Laren Gelderland	L			1691
Laren Gelderland	L			1696
Laren Gelderland	L			1700
Laren Gelderland	L			1702
Laren Gelderland	L			1703
Laren Gelderland	L			1704
Laren Gelderland	L			1823
Laren Gelderland	L			1824
Laren Gelderland	L			1829
Laren Gelderland	L			1830
Laren Gelderland	L			1832
Laren Gelderland	L			1833
Laren Gelderland	L			1834
Laren Gelderland	L			2069
Laren Gelderland	L			2070
Laren Gelderland	L			2066
Laren Gelderland	L			2073
Laren Gelderland	L			2074
Laren Gelderland	L			2071

*Omschrijving***

Omschrijving onderdeel 2, Historische tuin- en parkaanleg

Gezien de vermelding uit 1379 van Nettelhorst als 'havezate' is het aannemelijk dat de gracht om het kasteleiland uit de 14de of 15de eeuw dagtekent. Het is bekend dat Walraven van Heeckeren sr. omstreeks 1610 de buitengracht heeft laten graven. Eind 17de eeuw is een kanaal vanaf de Berkel naar de gracht rond het kasteel aangelegd 'lopende langs den nieuwen dijk van de Wengerbrug naar Nettelhorst'. Dit kanaal is thans verdwenen. Alleen de dijk is gebleven. Wat later is de Grifte gegraven die vanaf de Berkel langs het erf van de boerderij Morgenstern via een ronde kom door middel van een duiker in de buitengracht uitkwam. In de ronde kom werden karpers gehouden. Op de zgn. Hottingerkaart van 1783-1793 is de dubbele omgrachting en de recht op het huis aanlopende Voortmans Allee (thans Ruïnelaan) aangegeven. De singels en lanen zijn met bomen beplant. Het terrein tussen de beide grachten blijkt bij Hottinger een vakverdeling te hebben met (moes?)tuinen en sterrenbosjes. Direct ten noorden en zuiden van het voorplein is

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

opgaand hout getekend. Een ovale vijver die als visvijver diende, maakt deel uit van de nutsgronden tussen de binnen- en buitengracht. De beëindiging van de Grifte ten zuiden van de Allee is met bomen omringd. Ten noorden van de Allee ligt een 'plantsoen' met een vaag aangeduide opstal, de duiventoren. Op de kadastrale minuut van omstreeks 1830 is de volgende fase weergegeven, die overigens niet wezenlijk verschilt van die van 1783. Op het rechthoekige kasteleiland ligt over de volle breedte het huis en een L-vormig gebouw, het oude bouwhuis. Het terrein direct voor het huis wordt als 'tuin' aangegeven op de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (OAT). Tussen de binnen- en buitengracht liggen aan de oostkant van het eiland de nieuwe 'bouwhuizen'. Tussen de bouwhuizen loopt een door een rechte laan doorsneden ovaal verlopend pad in een gedeelte dat als 'weiland' wordt aangemerkt. Via een bruggetje over de buitengracht gaat de laan in oostelijke richting over in de oprijlaan, de zgn. Voortmansallee. Het terrein tussen binnen- en buitengracht aan de noordzijde van het eiland blijkt 'opgaand' hout te bevatten met een ovaalvormige 'Visch vijver' en een parallel aan de buitengracht lopende sloot die het terrein in tweeën deelt. Aan de zuidkant ligt tegen de buitengracht aan een tuinmanswoning. Buiten het grachtenstelsel, noordelijk van de Voortmansallee bevindt zich een met water doorsneden gedeelte dat 'doevenslag' genoemd werd. Hier stond een duiventil die in het begin van de 20ste eeuw is ingestort en afgebroken. Zuidelijk van de Allee is de komvormige beëindiging van de Grifte (de Bouwhuisvijver) afgebeeld en de hoeve De Morgenstern. Het tracé van de weg van Lochem naar Borculo loopt om de zuidkant van het kasteleiland via de oprijlaan in oostelijke richting. De topografische kaarten uit 1878 en 1901 laten de veranderingen in het terrein zien: de beide bruggen, toegang tot het eiland en de brug over de buitengracht naar de Voortmans Allee, zijn in 1878 een dam geworden, nodig voor het afvoeren van het puin. Bij de ruïne op het voormalige eiland staat in 1901 geschreven 'bouwval'. Het regelmatig verdeelde terrein van de Doevenslag, het zgn. Plantsoen, heeft een landschappelijk beloop gekregen, met drie omdijkte waterpartijen. Overigens is de situatie weinig anders dan ten tijde van de kadastrale minuut. De belangrijkste wijziging die sindsdien heeft plaats gevonden is de verlegging van de weg Lochem-Borculo over een gedeeltelijk nieuw tracé langs de noordkant van het kasteelterrein. In 2005 is de dam over de buitengracht weer door een brug vervangen. De aanleg bij de Nettelhorst heeft sinds de 17de en 18de eeuw, het eerste moment waar afbeeldingen en kaartmateriaal beschikbaar zijn, vrijwel geen veranderingen ondergaan. De lanen, de ovale vijver en tussensloot binnen de grachten, de Grifte, de restanten van de Bouwhuisvijver en het in de 19de-eeuw omdijkte Plantsoen met drie waterkommen van de voormalige Doevenslag zijn zeer goed herkenbaar aanwezig. Alle lanen, behalve de Ruïnelaan en de laan aan de noordkant van het complex hebben een dubbele laanbeplanting met eik. Het eerste deel van de Ruïnelaan, voorheen Voortmans Allee, is onverhard.

Waardering De HISTORISCHE PARKAANLEG, behorend tot de historische buitenplaats De Nettelhorst is van algemeen belang

- wegens de ouderdom
- wegens de ontstaansgeschiedenis
- wegens de gaaf bewaarde 17de-eeuwse structuur
- wegens de bescheiden landschappelijke verandering bij de voormalige Doevenslag

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Tuin, park en plantsoen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 530929

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	25 november 2011
Kadaster deel/nr	82899/54

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Lochem	Lochem	Gelderland

Straat*	Nr*	House letter*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Ruinelaan	1			7241 PL	Lochem		
Ruinelaan	3			7241 PL	Lochem		

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Laren Gelderland	L			849

Omschrijving**

Omschrijving onderdeel 3, Bouwhuis

Het in 1760 vanaf het kasteleiland verplaatste bouwhuis ligt aan de zuidzijde van de oprijlaan binnen de omgrachting. Het is dubbel bewoond. In het midden bevindt zich de voormalige bedrijfsruimte. Uit rode baksteen opgetrokken gebouw op rechthoekige plattegrond onder samengesteld dak dat met gesmoorde pannen is belegd. De voor- en beide zijgevels zijn hoger opgetrokken dan de achtergevel. Voorgevel van zeven traveeën breed, met dubbele omlijste deur in de middelste travee. De linker- en rechtertravee met een deur met bovenlicht en twee roedevensters met halve luiken. Fraai geprofileerde strekken boven de vensters en deuren. Linkerzijgevel met deur en venster als voor. De achtergevel heeft een driedeling. Rechts en links een hoger opgetrokken woongedeelte. De vensters in het rechterdeel (oost) zijn rijker gedetailleerd dan die aan de westkant. Het lagere middelste deel (voormalig bedrijfs gedeelte) ligt onder een ver overstekend dakvlak. Liggende vensters in het muurgedeelte. In het inwendige 18de-eeuwse houtconstructie. Enkelvoudige balklagen.

Waardering BOUWHUIS, behorend tot de historische buitenplaats De Nettelhorst, van algemeen belang

- wegens de ouderdom
- wegens het type
- wegens de vormgeving
- wegens de situering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- als functioneel onderdeel van de historische buitenplaats

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Bijgebouwen kastelen enz.

Functie

Bouwhuis

Monumentnummer*: 530930

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	25 november 2011
Kadaster deel/nr	82898/93

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Lochem	Lochem	Gelderland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Laren Gelderland	L			847
Laren Gelderland	L			848

*Omschrijving***

Omschrijving onderdeel 4, de SCHUUR

De in 1760 vanaf het kasteleiland verplaatste schuur ligt aan de noordzijde van de oprijlaan, binnen de omgrachting. Uit rode baksteen opgetrokken bouwwerk onder met gesmoorde pannen gedekt schilddak met wolfeinden. De korte zijden (west en oost) zijn met verticale planken beschoten. De oostkant is gewijzigd. Voorheen bevond zich hier een onderschoer. In de naar het voorplein gewende zijde vier houten deuren en drie ijzeren stalraampjes. In de korte zijden hoge dubbele houten deuren. Aan de achterzijde houten deuren en gietijzeren stalraampjes. In het inwendige vier grenenhouten ankerbalkgebinten met gehakte telmerken en een onbeschoten kap.

Waardering SCHUUR, behorend tot de historische buitenplaats De Nettelhorst, van algemeen belang

- wegens de ouderdom
- wegens het type
- wegens de vormgeving
- wegens de situering
- als functioneel onderdeel van de historische buitenplaats

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Kastelen, landhuizen en parken	Bijgebouwen kastelen enz.	Schuur(L)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument